

„За нас, Србе са Косова и Метохије, 17. март 2004. траје сваког дана, годинама“, рекао је приликом полагања венца на споменик жртвама албанског терора Милан Ивановић, један од лидера косовских Срба, како смо навикли да називамо своје сународнике у јужној српској покрајини, ограђујући се на тај начин од њих не само помоћу граница које су други уместо нас цртали, већ и помоћу језика. Март 2009, пет година након погрома над Србима и десет година после НАТО агресије, на Косову и Метохији протиче у знаку вести о надлазећој „дестабилизацији региона“, док медији углавном извештавају о великим финансијским малверзацијама на „северу“ који све више постаје синоним за криминал у покрајини, а све мање за последњи бастион, последњу одбрану Срба са обе стране Ибра. Поред све гласнијих вести о криминалу на северу, честе су и деморалишуће приче о српској неслози и тешким речима које лидери Срба са Косова изговарају једни о другима. У наставку текста дата су сећања двоје, ако је за веровати медијима, на смрт завађених српских лидера и бораца за останак Срба на Космету – Раде Трајковић и Марка Јакшића.

О разликама међу њима могло би се рећи да су суштинске и тичу се готово сваког сегмента живота Срба на Косову и Метохији. Тичу се учешћа Срба у раду „косовских институција“. По схватању Марка Јакшића, запошљавање Срба и рад у институцијама квазидржаве Косово равни су издаји и представљају пут ка признавању ове, погромима над Србима стечене, независности, док је за Раду Трајковић учешће у систему Косова, шта год Косово било и како год да се звало, само један од начина да се Србима на тој територији олакша свакодневни живот и да се осигура њихов останак и опстанак. Њихова схватања разликују се и у виђењу мисије Еулекс. Док Марко Јакшић у деловању ове мисије види очигледан начин да самопроглашена држава Косово на крају заиста избори и спроведе своју независност, Рада Трајковић полаже наду у то да ће ова мисија чак помоћи Србима да изађу на крај са незаконоњем и криминалом који је рак-рана целе територије, а у чему, по многим наводима, учествују једнако Срби колико и Албанци.

Међутим, намера овог текста није да укаже на то у чему се све ова два лекара и политичара разликују, него да подсети на два, можда најстрашнија, догађаја која су обележила српску историју са краја 20. и почетка 21. века – 17. март 2004, који је последица 24. марта 1999, а што је, на крају, довело до 17. фебруара 2008, тј. до настанка једне нелегалне државе, која још увек то није, али сваким је даном све ближа да то постане – Републике Косово.

„Јасно је, посебно из данашње перспективе“, започиње присећање на 17. март Марко Јакшић, српски лидер са севера Косова, „да је 17. март 2004. перфектно режиран и вођен да би се Срби избацили са Косова. Човић (тада председник Координационог центра) праврио је већ тог 17. марта прихватне центре у Куршумлији и у Рашкој. Сећам се да сам тада молио да се Срби не повлаче из Обилића и из Прилужја, из Племетине... да се не повлаче и да остану тамо јер сам знао да се ако једном дођу на север и ако напусте тај простор, више никада неће вратити. Дуго смо се борили да задржимо те Србе на територији КиМ, борили смо се да, ако већ морају да оду из тих места у централном Косову, крену макар ка Грачаница, а не ка северу Косова јер смо знали да се, ако дођу на север, или чак не дај боже напусте Косово, више никада неће вратити. Успели смо само донекле у томе због тога што смо знали шиптарски план. Оливер Ивановић (који је тада такође био у Координационом центру) успео је да убеди цело једно повратничко село, Свињаре, да напусти место и довео их је у Звечан, у хотел „Тројку“, где и дан-данас они живе у страшним условима, а у селу Свињаре нема ни једног јединог Србина. И, као што се показало, никада се нису вратили. Сећам се да сам тада звао Никитовића, Владу, сећам се да сам молио да ти људи не пређу овде или да бар не напуштају Косово. Говорити преплашеним људима, као што је то радио Оливер Ивановић – идите одавде, немате шансе да преживите, дођите на север – значи помагати онима који те протерују са територије.“

„Не постоји ниједно етничко ћишћење, ниједан напад те врсте који је спонтан“, размишља данас Рада Трајковић, лидер Срба са југа КиМ, и српској јавности последњих годину дана позната по неслагању са вођама Срба са севера, међу којима је и њен колега Марко Јакшић. „Увек мислим да су то договорена решења, не само са албанске стране, ни само са стране међународне заједнице. Нажалост. Срби су из Крајине отишли по договору, а Срби су у енклавама остали највероватније мимо договора. Ја сам била целога дана на вези, поред осталих, и са господином Марком Јакшићем“, присећа се она. „Марко је заиста подржавао да Срби који су били у овом делу КиМ остану ту где јесу. Сећам се, говорио је: Бори се, Радо! Не дај! То је била једна велика, велика борба... Помогао ми је макар и са те даљине, јер они у Митровици имају тај мост на Ибру као линију разграничења и лакше им је. А ми, ми смо у потпуном окружењу. Сећам се, онда су почели да пристижу протерани људи из Ораховца, из Липљана, колоне које су се сливале у Грачаницу. Такву сиротињу и страх нисам видела од онога дана када су наше снаге напуштале Косово и када је долазила међународна заједница... Колоне људи који су ишли тако преплашени. Сећам се да се у току та три дана родило јако пуно беба. Ваљда услед тог огромног страха доста је жена имало превремене порођаје. И сећам се да сам и то јављала, као да сам желела да пошаљем поруку да ми остајемо, да нећемо да се померимо одавде, и чак је и то за мене у том тренутку био рат са онима којима је одговарало да Срби напусте Метохију. Сећам се да смо 18. цео дан имали разговоре са КФОР-ом и успели некако да измолимо да Срби не напусте енклаву, и поред великих притисака које су на њих вршили да крену ка административној граници. Нисмо хтели да дозволимо да Срби који су били у

британском КФОР-у напусте централну регију, и онда смо их прихватили овде и сместили смо их у једној школи. То су били људи у тешком психичком стању, под великим притиском и доносили су одлуке непромишљено. Са друге стране су стизала убеђивања да напусте енклаву, али ми смо се договорили са међународном заједницом да их макар под принудом држимо у том колективном центру, јер смо знали да их на северу ништа не чека“, присећа се Рада Трајковић.

Међутим, када говоримо о марту месецу у Србији, не може се причати само о 17. марту, ни само о 2004. години, јер су ови догађаји последица неких ранијих мартова с краја 20. века, што нас враћа на 24. март и 1999. годину.

„Тај рат се завршио онако како се завршио“, своју причу о бомбардовању '99. Марко Јакшић започиње са краја, присећајући се дана који су за њега као лекара, али и за остале Србе из покрајине били можда још тежи него што је то био почетак рата. „Имао сам прилику да посматрам када су наши војници напуштали Космет. Сећам се да смо сви били разочарани и гледали нашу војску која је певала док се повлачила, као да је победила, а у ствари сви смо знали да смо изгубили. Ми смо посматрали одлазак војске. После потписивања споразума гледали смо како огромне колоне људи напуштају Метохију, гледали смо читаве покрете народа. Ујутру када сам долазио на посао гледао сам огромне шлепере, камионе пуне војних лица, грађана, народа који одлази. У Митровици, у северном делу, није било више од петсто људи. Тих дана није радила ниједна кафана, ни продавница, све је то било исељено, опустошено и опљачкано... Нисте имали где да шта да поједете, једино је радила једна ћевабџиница и једна продавница. А онда су поједини момци почели да се организују на мосту и они су спречили да Албанци из јужног крену у северни део. Ти момци, њих 20–30, становали су близу моста и то су углавном били ожењени људи, озбиљни, који су бранили своје породице, то су људи који нису хтели да напусте град. Дежурали су на мосту и сачекивали Албанце, што се након неколико дана прочуло у јужном делу града, тако да су Албанци у једном тренутку веровали да су овде ко зна какве снаге, војска, паравојне формације. Ми смо онда почели да се организујемо и да тим људима дајемо политичку подршку, и тако је настао СНВ.“

На донекле сличан начин о „момцима с моста“ или „мостацијама“ говори и Рада Трајковић. „Ту је било јако финих људи, врло добрих људи. Има неких врло великих верника, има неких изузетно поштених људи који су били потпуно у тој националној причи, познајем многе од њих и они су заиста кренули да бране свој град, своје куће... Сада се и око тога прави фама. Наравно, сви се они баве неким послом, али ја не бих рекла да су они носиоци неког криминала. Мост је ионако само једна експозитура, суштина је наша служба и Французи (француски КФОР). А нама у енклавама је потребан јак север, ако север није јак – неће опстати ни енклаве.“

Институцију „моста на Ибру“ и одбране Космета без великих мистификација објашњава Марко Јакшић: „Суштина те приче је једноставна. Ми смо се увек трудили да водимо националну причу, а нападали су нас да водимо политику Срба са севера.“

Март 2009. протиче тако што Срби у великом делу КиМ живе без струје, што је почетак спровођења плана по којем ће, уколико се остваре упозорења која се све чешће чују са разних страна, ускоро доћи и до искључења воде. То би Србе требало да наведе на све учесталије протесте и сукобе са КПС-ом, након чега треба очекивати још једно велико исељење српског становништва са територије покрајине.

Из ове две приче лидера Срба са Космета немогуће је не извести закључак да је, нажалост, једино у тим најтежим данима могуће размишљати о опстанку народа и задржавању територије не као политичар него као човек који ће у таквом тренутку занемарити сваку различитост и бити саборац свог неистомишљеника – само ако ће таквим чином спасти људе и одбранити земљу, град или село у којем живи.

Братислав Костић, наставник у селу Гојбуља, који држи час за две девојчице, истиче да кад једном одеш са Косова, немаш више где да се вратиш. „Тако је било '99, тако је било и 2004. Ми смо сами одбранили село. Сећам се да је вршен велики притисак. Француски КФОР је инсистирао да кренемо са њима, говорили су нам да је боље да се не раздвајају породице. Сва села око нас су пала, али ето, нас двадесеторица нисмо хтели да идемо и одбранили смо село. Да смо тада отишли, никада се не бисмо вратили. Видели сте шта се десило са свим оним селима у Вучитрнском округу – то је све била српска земља.“ На питање шта очекује у наредном периоду овај наставник одговара: „Нестаћемо. И за Србију и за оне са севера и за оне из Метохије ми смо изгубљени, невидљиви људи. Ми смо међузона. У северној Митровици сматрају нас енклавом и упућују нас у Грачаницу, а ови из Грачанице нам кажу: ви сте на северу, лако је вама. Око двадесет кућа напуштено је после 2004. Људи не одлазе ни због страха од Шиптара, ни зато што нам ноћу упадају у дворишта и односе све што нађу, ни зато што средњошколци путују на наставу у Косовску Митровицу аутобусима који на прозорима имају жицу, као затвореници, јер Шиптари на њих бацају камење док пролазе кроз њихова села. Не одлазе ови људи ни зато што смо сад и без струје – навикли смо ми на то, ни зато што нам нико не долази. Одлазе јер немају посла, јер су нам лидери завађени, јер су људи изгубили наду. Када је било најгоре – били смо јединствени. Ја кажем тим нашим лидерима да је и сада најгоре, али они ме не чују. Нисмо јединствени, пуно је зла, зато ће Срби нестати са Косова.“